

ROCZ
NIK
L
B
KI

31

MUZEA I OCHRONA
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
NA ŚRODKOWYM NADODRZU

**ROCZNIK
LUBUSKI**

LUBUSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

**ROCZNIK
LUBUSKI
Tom 31, część 1**

**MUZEA I OCHRONA
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
NA ŚRODKOWYM NADODRZU**

Pod redakcją Andrzeja Toczewskiego

Zielona Góra 2005

REDAKTOR NACZELNY

Bogdan Idzikowski

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Marian Eckert, Żywia Leszkowicz-Baczyńska
Leszek Gołdyka, Edward Hajduk
Zbigniew Izdebski, Tomasz Jaworski
Barbara Kołodziejska, Zbigniew Kurcz (Wrocław)
Jan Kurowicki, Wojciech Sitek (Wrocław)
Wojciech Strzyżewski, Andrzej Toczewski
Zdzisław Wołk

Sekretarz: Ewa Narkiewicz-Niedbalec

RECENZENCI

Prof. dr hab. Jerzy Piotr Majchrzak
Prof. dr hab. Wojciech Strzyżewski

REDAKCJA WYDAWNICZA

Małgorzata Masłowska

KOREKTA

Małgorzata Masłowska
Emilia Ćwilińska

SKŁAD KOMPUTEROWY

Beata Bukowiec

PROJEKT OKŁADKI

Witold Michorzewski

ISSN 0485-3083

Wydanie publikacji dofinansowane przez
Ministerstwo Nauki i Informatyzacji
Województwo Lubuskie
Miasto Zielona Góra

Copyright©by Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2005

Druk: Studio Graficzno-Wydawnicze, ROB GRAF Robert Kałużny, Zielona Góra

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (Andrzej Toczewski)	7
ANDRZEJ ROTTERMUND — <i>Nowy kształt instytucji muzealnej</i>	11

I. HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ MUZEÓW LUBUSKICH

ANDRZEJ TOCZEWSKI — <i>Muzea lubuskie w perspektywie historycznej</i> ...	21
ARKADIUSZ CINCIO — <i>Historia muzeum w Zielonej Górze</i>	33
GABRIELA BALCERZAK — <i>Historia muzeum w Gorzowie Wielkopolskim</i>	47
IRENA LEW — <i>Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli</i>	61
WŁODZIMIERZ KWAŚNIEWICZ — <i>Lubuskie Muzeum Wojskowe w Drzonowie</i>	75
WŁODZIMIERZ REBELSKI — <i>Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Świdnicy</i>	85
MAREK NOWACKI, DANUTA MILISZEWSKA — <i>Muzeum Regionalne w Świebodzinie</i>	93
JOANNA PATORSKA — <i>Muzeum w Międzyrzeczu</i>	103
KRYSTYNA BAKALARZ — <i>Muzeum Miejskie w Nowej Soli</i>	111
JACEK JAKUBIAK — <i>Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych w Żaganiu</i>	127
MARIOLA RÓŻAŃSKA — <i>Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie</i> ...	135
KATARZYNA ZARĘBSKA — <i>Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej im. Franciszka Grasia w Drezdenku</i>	145
LESZEK MARCINIAK — <i>Muzeum Ziemi Wschowskiej we Wschowie</i>	147
ANITTA MAKSYMOWICZ — <i>Izba Pamięci Henry'ego van Velde w Trzebiechowie</i>	159
ALICJA LIPIŃSKA — <i>Zielonogórskie Muzeum Książki</i>	165
ANDRZEJ JERMACZEK — <i>Muzea przyrodnicze województwa lubuskiego</i>	173
LESZEK JERZAK — <i>Badania terenowe i ekspozycja Muzeum Bociana Białego w Kłopotcie</i>	177

II. KOLEKCJE I ZBIORY

- LESZEK KANIA — *Koncepcje powstawania kolekcji sztuki współczesnej w zielonogórskim Muzeum* 185
- JAN MUSZYŃSKI — *Galerie autorskie jako forma prezentacji sztuki współczesnej w Muzeum Ziemi Lubuskiej* 197
- LONGIN DZIEŻYC — *Kolekcja sztuki dawnej w zbiorach Muzeum Ziemi Lubuskiej* 205
- JACEK ANTONI ZIELIŃSKI — *Kolekcja „Arsenału” w zbiorach gorzowskiego muzeum* 213
- JANUSZ MICHALSKI — *Zbiory sztuki dawnej w Muzeum Lubuskim w Gorzowie Wielkopolskim* 217
- TADEUSZ SZCZUREK — *Zasoby Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Lubuskiego im. J. Dekerta w Gorzowie Wlkp.* 221

III. BADANIA I STUDIA

- BARBARA KOŁODZIEJSKA — *Badania etnograficzne na Ziemi Lubuskiej* 229
- STANISŁAW KOWALSKI — *Staromiejskie zespoły urbanistyczne jako przestrzenna forma ekspozycji* 239
- ADAM GÓRSKI — *Lapidaria lubuskie jako forma dokumentacji dziejów regionu* 245
- MONIKA EDYTA DROZDEK — *Malownicze parki krajobrazowe Carla Eduarda Petzolda na wybranych przykładach ogrodów województwa lubuskiego* 251
- KRZYSZTOF MOTYL — *Skanseny fortyfikacyjne Śródkowego Nadodrza jako unikalna forma ekspozycji* 265
- ANITTA MAKSYMOWICZ — *Park Muzakowski – polsko-niemiecki zabytek na Liście Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO* 273
- MAGDALENA PYTLAK — *Badania i ekspozycja terenowa Muzeum Grodziska w Santoku* 281
- DARIUSZ DOLAŃSKI — *Wokół tradycji Tadeusza Kuntzego w Zielonej Górze po 1945 roku* 283
- GRZEGORZ CHMIELEWSKI — *Bibliografia* 289

SŁOWO WSTĘPNE

We współczesnym świecie muzeum jest jedną z najważniejszych instytucji funkcjonujących w systemie kultury. Krzysztof Pomian, filozof i historyk, zwykł uważać, że muzeum zastępuje kościół; celebrując ten sam kult, jednoczy całe społeczeństwo. Owym kultem jest pamięć o przeszłości, cywilizacjach, ludziach, ich dokonaniach. Muzea nie są jedynie ekskluzywnymi skarbnicami zabytków, lecz aktywnie uczestniczą w rozwoju nauki i kultury. Twórcy kierunku tzw. „nowej muzeologii” widzą muzeum jako miejsce estetycznego doświadczenia, refleksji i badań, instytucję obdarzoną dużym autorytetem, gdzie człowiek nie tylko spotyka się z tradycją i dziełem sztuki, ale może zażyć rozrywki. W krajach wysoko rozwiniętych placówki muzealne uznawane są za symbol kulturalnego i intelektualnego rozwoju społeczeństwa. Oczekuje się, aby muzea budziły świadomy i emocjonalny stosunek do zachodzących zjawisk, by konsumenci dóbr kulturalnych stawali się współtwórcami nowych wartości kulturalnych.

Jak zauważył prof. Andrzej Rottermund: „Muzea zawsze starały się pokazywać przeszłość poprzez rzeczy najcenniejsze i najbardziej charakterystyczne. Dlatego też były skuteczne w kreowaniu narodowej dumy i narodowej tożsamości, a to często wytwarzało zainteresowanie i admirację innych narodowych kultur”¹.

Przypadająca w 2005 roku 60. rocznica istnienia polskich muzeów na terenie obecnej Ziemi Lubuskiej, identyfikowanej z obszarem województwa lubuskiego, stała się inspiracją powstania niniejszego tomu. Trzeba jednak pamiętać, że wiele z tych placówek ma rodowód sięgający idei Heimatmuseum, zrodzonej w obszarze kultury niemieckiej przed rokiem 1945.

Według spisu z 1929 roku w dolnośląskich powiatach dzisiejszego województwa lubuskiego istniały muzea – w Bytomiu Odrzańskim, Koźuchowie, Nowej Soli, Szprotawie, Żaganiu, Gubinie, Krośnie Odrzańskim i w Zielonej Górze. W północnej części województwa o tradycji nowomarchijskiej muzea niemieckie istniały w Gorzowie Wielkopolskim, Kostrzynie nad Odrą, Międzyrzeczu i Świebodzinie.

---

¹A. Rottermund, Wykład podczas konferencji nt. kształtowania wizerunku kraju na międzynarodowej arenie zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Biznesu w Nowym Sączu w 1999 r., Materiały pokonferencyjne, s. 194.

Gdy w 1945 roku na ziemi nadodrzańskie wróciła Polska, muzea były jednymi z pierwszych otwieranych instytucji kultury, m.in. w Zielonej Górze, Gorzowie Wielkopolskim, Międzyrzeczu, Nowej Soli. Placówki te powstały i rozwinęły się w oparciu o powojenne tendencje społeczne i polityczne, zmierzające do budowy nowych wartości duchowych. Przyjęto nową politykę kulturalną, zgodnie z którą kładziono nacisk na gromadzenie zbiorów potwierdzających i obrazujących polskość tych obszarów. Starano się dokumentować przede wszystkim słowiańską przeszłość tych ziem i dokonania czasów piastowskich. Według ówczesnej propagandy „Odra szumiała po piastowsku”.

Pierwsza ekspozycja muzealna otwarta w Zielonej Górze powstała na bazie niemieckich zbiorów. Wystawę przyjęto źle. W prasie pojawiły się dramatyczne tytuły w rodzaju: „w zielonogórskim muzeum straszą duchy Habsburgów”, Reakcja władz była natychmiastowa i nieprzychylna. Placówkę zamknięto. Od tego momentu unikano wystawiania niemieckiej kolekcji. W ramach repolonizacji do lubuskich muzeów przekazano kolekcje polskiej sztuki z zasobów ówczesnego Centralnego Biura Wystaw w Warszawie, które wzbogaciły regionalne zbiory. Jednocześnie z Ziemi Zachodnich wywieziono wiele cennych zabytków i włączono do zbiorów muzealnych w Warszawie, Krakowie, Poznaniu.

W ciągu kilkudziesięciu lat muzea lubuskie na trwałe wrosły w kulturowy pejzaż regionu. Pełnią rolę ważnych ośrodków naukowo-badawczych, edukacyjnych, funkcję promocyjną naszego województwa. Wystawy dzieł sztuki lub pamiątek historycznych stają się wydarzeniami, które skupiają uwagę mediów i zainteresowanie publiczności. Muzea poprzez swoje wystawy zachęcają do rozwoju myśli i są miejscem kształcenia artystycznych gustów, studiowania pasjonującej historii wysiłków ludzkich dla rozwoju cywilizacji i jakości życia. Rola muzeum jako miejsca rozrywki polega na rozszerzaniu możliwości reakcji uczuciowych i odkrywaniu nowych dziedzin zainteresowań.

Muzea dają szansę na bezpośredni kontakt z dorobkiem kulturalnym, uczą, wyrabiają wrażliwość, kształtują poczucie tożsamości kulturowej i wyrabiają świadomość identyfikacji zarówno ze środowiskiem lokalnym, regionalnym, jak i z całym narodem. Jest to ważne zadanie muzeów w procesie konsolidacji społecznej. Sprzyja temu fakt, że spośród 665 polskich muzeów 14 działa na terenie naszego województwa. Odgrywają one doniosłą rolę w kreowaniu współczesnego systemu wartości za pomocą dawnych i obecnych elementów dziedzictwa.

Istotną misję pełnią muzea regionalne, które swoje zbiory kształtują pod kątem dokumentowania dziejów danej miejscowości. Bywa, iż jedynie

one prowadzą badania z zakresu mikrohistorii. Gromadząc i eksponując wyniki badań archeologicznych, poszukiwań etnograficznych i historycznych sprawiają, iż historia wielu miejsc staje się atrakcyjna i inspirująca. Na tej bazie powstają opracowania naukowe, publikacje w lokalnej prasie, odbywają się sesje naukowe, wykłady i prelekcje popularyzatorskie, lekcje muzealne. Oswajają przeszłość, o której Norwid powiedział, że „to jest dziś, tylko cokolwiek dalej”. Zwrot, jaki nastąpił w historiografii w latach dziewięćdziesiątych, wzmocniony pojęciem małych ojczyzn, spowodował większe utożsamianie społeczeństwa z miejscem urodzenia lub zamieszkania.

Według prof. Aleksandra Gieysztora: „Gromadzimy obiekty muzealne w wyborze kierowanym myślą o ich wartości dla nas, konserwujemy je w trosce o trwanie tych wartości, badamy je dla pełnego poznania ich waloru, uprzystępniamy je, posługując się nimi dla stworzenia współczesnego nam spektaklu muzealnego, który i przejmuje, i uczy, i wychowuje”².

Jubileusz 60-lecia lubuskich muzeów wyzwala refleksję o misji i dokonaniach, ochronie dziedzictwa kulturowego i budowie tożsamości regionalnej mieszkańców Ziemi Lubuskiej. Służą temu zgromadzone kolekcje, które są najistotniejszym zasobem muzeów. Stanowią o potencjale i randze lubuskich muzeów, rocznie odwiedzanych przez ponad 165 tysięcy osób³. Trudno jest dzisiaj wyobrazić sobie region lubuski bez jego muzeów.

W przygotowaniu niniejszej pracy aktywnie uczestniczyli autorzy ze wszystkich lubuskich placówek muzealnych oraz pracownicy naukowcy Uniwersytetu Zielonogórskiego i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulchowie. Pozwoliło to na powstanie pierwszego w historii kompetentnego dzieła, które ukazuje historię muzeów, ich kolekcje i zbiory oraz prowadzone badania i studia. Ważnym doświadczeniem była wydana wcześniej praca zbiorowa dotycząca dziejów muzealnictwa zielonogórskiego⁴. Istotnym elementem tomu jest bibliografia problemu, mimo iż selektywna, doskonale ukazująca aktualny stan badań i imponujący dorobek lubuskiego muzealnictwa.

Mamy świadomość, jak niewiele po nas zostaje i jak usilnie staramy się to ocalić – nasi przodkowie, my, nasi następcy. Niczym u Norwida:

„Są pokolenia, i miasta, i ludy,
Smętne i stare –
Które podały nam nie żadne cudy,
Lecz garnków parę!”⁵

Andrzej Toczewski

²A. Gieysztor, O dziedzictwie kultury, Warszawa 2000, s. 195–196.

³Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 2003.

⁴Muzea zielonogórskie, Praca zbiorowa, red. A. Toczewski, Zielona Góra 1996.

⁵Z wiersza „Idącej kupić talerz pani M.”